

EL IDAPARTNERLUS JA EESTI: Ettepanekud, rõhuasetused ja soovitud tegutsemiseks Eestile

TÄHTSUS EESTI JAOKS

Euroopa Liidu idapartnerlus (edaspidi IP) on loonud uue poliitilise instrumendi EL Ida-Euroopa naaberriikides demokraatia ja majandusreformide arengu toetamiseks. Peale augustisõda ja 2008/2009 talvist gaasikriisi on selge, et see, mis toimub Ukrainas, Moldovas, Valgevenes ja Lõuna-Kaukaasias, avaldab otsest mõju Euroopa Liidu ja seega ka Eesti julgeolekule. Eesti huvides on tagada idapartneritele maksimaalsed võimalused ja toetus reformide läbiviimiseks ja Euroopa Liidule lähenemiseks.

Euroopa Liidu idapartnerluse sihtriikideks on Armeenia, Aserbaidžaan, Gruusia, Ukraina, Moldova ja Valgevene. IP on jätkuks 2008 aastal avaldatud Rootsi ja Poole mõttele tugevdada naabruspoliitika idamõõdet. 07.05.2009 allkirjastati Prahast idapartnerluse ülddeklaratsioon. Sihtriike ja EL-i liitvad ühised väärtused on õigusriik, inimõiguste austamine, demokraatia ülesehitamine ja kodanikuühiskonna kaasamine. Idapartnerlus jaguneb neljaks multilateraalseks platvormiks: (1) demokraatia, hea valitsemistava ja stabiilsus; (2) majandus; (3) energiapoliitika; ja (4) inimestevahelised kontaktid.

Mis on idapartnerluse tähtsus? Venemaa viimaste aastate eesmärgiks on laiendada oma mõju naaberriikidele. Moskva püüab iga hinna eest saavutada kontrolli endiste Nõukogude liiduvabariikide sise- ja välispoliitika ning majanduse üle. IP on üheks instrumendiks piirkonna positiivseks hõlmamiseks EL poolt. IP vähendab ja tasakaalustab Venemaa mõjusid regioonis tähtsustades euroopalikke väärtusi.

Oma suuruse ja geopoliitilise positsiooni tõttu on Ukraina idapartnerluse võtmeriik ning seega peaks Ukraina abistamine olema Eesti jaoks tähtsal kohal. Ka Lõuna-Kaukaasia on Eestile olulise tähtsusega, sest Lõuna-Kaukaasia energiakoridori nihkumine Vene mõju alla võiks kasvatada Venemaaga seotud erimeelsusi EL liikmesriikide vahel ning sellest tulenevalt kahjustada EL ühise välis- ja julgeolekupoliitika rakendumist. Eesti huvides on tugev ja ühtne EL välis- ja julgeolekupoliitika. Venemaa ja kogu EL suhetele olulisi otsuste langetamine bilateraarses formaadis ei ole Eesti huvides.

ÜLDISED ETTEPANEKUD

Idapartnerlus peaks olema EL naabruspoliitika käepikendus. IP eesmärk on saavutada Euroopa naabruspoliitikast enam, pikemas perspektiivis peaks IP saama peamiseks abimehhanismiks sihtriikide lähenemisel EL-ile.

Lähima paari kuu jooksul peaks Euroopa Komisjoni eestvedamisel koostama IP praktilise tegevusplaani selleks, et kogu protsess jätkuks senise hooga ka Rootsil järgnevate EL eesistujate ajal (Hispaania, Belgia) ning ei sumbuks ega haihtuks. Seetõttu tuleks ametisse seada konkreetne EL IP initsiatiivi eest vastutaja Euroopa Komisjonis. EL IP jääb retooriliseks ja piiratuks, kui pole üheselt selge, kes selle eest vastutab ning millise kriteeriumi järgi hinnatakse reformide läbiviimist sihtriikides. Muuhulgas peaks IP eest vastutav koordinaator seisma hea selle eest, et suhelda ja kooskõlastada EL plaane ka teiste regioonis tegutsevate rahvusvaheliste organisatsioonidega nagu näiteks ÜRO, NATO, OSCE, IMF.

Ka Eesti-siseselt tuleb Välisministeeriumis määrata EL idapartnerluse eest vastutav üksus ehk koordinaator (kui veel ei ole tehtud), kes kooskõlastaks ja vajadusel töötaks välja uusi vaatenurki ja IP paremaid kasutamismõimalusi Eesti jaoks. Eesti IP koordinaatori eestvedamisel peaksid Eesti ametkonnad lähiajal fikseerima konkreetse omapoolse panuse IP erinevatesse teemaplatvormidesse.

EL-tasandil tuleb sõnastada selged motivaatorid partnerriikidele EL-ga lõimumise reformide kriteeriumite täitmiseks. Teisisõnu, partnerriigid oleksid paremini motiveeritud kriteeriumite täitmiseks nõutavaid muudatusi/reforme läbi viima juhul, kui nende muudatuste tagajärjel saavad positiivsed tagajärjed on konkreetsed, lihtsad ja selgelt määratletud. See omakorda nõuaks ilmselt igale riigile personaalse nn teekaardi koostamist, kus on selgelt kirjeldatud mõlema poole (EL ja partner) eesmärgid, nende eesmärkideni jõudmise vahendid/viisid/instrumendid, kriteeriumid mõõtmaks eesmärkide saavutamist või mittesaavutamist ning lõppeks positiivsed muudatused (ehk siis antud kontekstis EL-i poolsete soodustused, toetused ja investeeringud) mis saavad pärast kriteeriumite täitmist.

Viisialloogi hõlbustamiseks soovime tühistada täielikult või osaliselt (üliõpilastel, ajakirjanikel, ärimeestel/-naistel) IP riikide Schengeni viisamaks alates 01.01.2010.

I DEMOKRAATIA, HEA VALITSEMINE JA STABIILSUS

Ukraina poliitilise kultuuri tõstmisele ja poliitilise reformi läbiviimisele suunatud nõuded ja tegevused EL poolt peaksid olema esmaselt tähtsustatud. Ukraina keskvalitsuse tasandil võiks Euroopa Komisjon antud teemaplatvormi raames Kiievi tähelepanu juhtida strateegilise regionaalpoliitika arengukava väljatöötamise ja ellurakendamise olulisusele.

Ukraina valitsus peaks regionaalpoliitika kavas loobuma kitsalt majandusliku arengu vaatenurgast ja võtma kursi laiemale rahvusriigi loomise väärtustamisele. See peaks olema kõikide sotsiaalsete gruppide huvides etnilisest ja usulisest kuuluvusest sõltumata. Ukraina valitsusele võiks soovitada välja töötada konkreetne plaan Krimmi tulevikuks. Krimmi elanike silmis suureneb Ukraina riigi usaldusväärsus, kui on näha, et Kiiev pakub kohalikele probleemidele konstruktiivseid lahendusi.

Krimmi julgeolekupoliitilise olukorra edendamiseks toetame EL esinduse avamist Krimmis. EL esindus suurendab Euroopa Liidu nähtavust piirkonnas, mis on kriitilise tähtsusega nii Musta mere regioonini kui ka kogu Euroopa julgeolekule. EL esindus Krimmis loob võimalusi aktiivseks kohapealseks tegevuseks, Krimmi abistamiseks ning Krimmi elanike seas euroopa identiteedi tugevdamiseks. EL Krimmi esindus võiks mh tegeleda järgmiste valdkondade abistamisega:

- piirkonna majanduse mitmekesistamine, eriti Sevastopolis;
- infrastruktuuri edendamine (linnatänavate võrk – valgustus ja asfalteerimine; maanteed, raudteed, kaubasadamad);
- turismimajanduse toetamine;
- linnade ja asulate joogivee- ja reoveesüsteemide uuendamine;
- krimmitatari jt Krimmi elanike kogukondade vahelise dialoogi vahendamine;
- euroopa kultuuri vahendamine (film, teater, muusika).

Lõuna-Kaukaasia piirkonna stabiliseerimisel omab olulist rolli Mägi-Karabahhi konflikti lahendamine. Mägi-Karabahhi küsimuse positiivne lahendamine avaks märkimisväärseid uusi võimalusi majanduse ja energiajulgeoleku vallas kogu Lõuna-Kaukaasias. Lõuna-Kaukaasia piirkonna poliitilisele stabiilsusele ja majandusarengule tervikuna aitaks instrumendina kaasa EL-i poolt vahendatud/julgustatud piirkondliku, kolmepoolsete (Gruusia-Aserbaidžaan-Armeenia) poliitilise ja majanduskoostöö formaatide ellukutsumine/käivitamine: näiteks, Lõuna-Kaukaasia Parlamentaarne Assamblee, Lõuna-Kaukaasia Majandus- ja Kaubanduskoostöö Koda vms.

Gruusia puhul on viimasel viiel aastal olnud üheks olulisemaks probleemiks üldine ebastabiilsus ning elamine pidevas „rindeolukorras“. Selle ebastabiilsuse peamiseks allikaks on välissurve tulenev julgeolekudefitsiit. EL-il puuduvad konkreetsemad vahendid IP raames nimetatud defitsiidi likvideerimiseks. Ainukeseks üldiseks meetmeks on järjepidev ja põhimõtteline toetus Gruusia suveräänsusele, territoriaalsele terviklikkusele ning mittetunnustamispoliitika rakendamine okupeeritud territooriumite (Abhaasia ja Lõuna-Osseetia) suhtes.

Gruusia üheks peamiseks süsteemseks vajakajäämiseks antud teemaplatvormi raames on üldise poliitilise kultuuri iseloom ning erakonnapoliitilise maastiku killustatus – viimane kehtib peamiselt väljaspool parlamendipoliitikat tegutseva koalitsioonijõudude spektri osas. Gruusia poliitiline kultuur on oma põhiolemuselt suunitletud pigem konfliktile ja null-summa-mängul põhinevale loogikale, mitte kompromisside otsimisele ning kaasavusele. See põhjustab opositsiooni killustatust ja koostöövõimetust, mis omakorda on olnud peamiseks põhjuseks, miks Gruusias ei ole senini tekkinud tõhusat ja kooskõlastatult tegutsevat, parlamentaarset poliitikat suunitletud opositsiooni. Mis omakorda on oluliseks põhjuseks Saakašvili Rahvusliku Liikumise domineerimisele riiklikul tasemel teostatava poliitika formuleerimisel. Muidugi –

lisandub veel terve rida ühiskonna põhilist toimimisloogikat puudutavaid tegureid (onupojapoliitika kui kultuuriomane käitumisviis, patriarhaalsusele kalduv mentaliteet jne.).

Neil põhjustel on IP jaoks oluline Gruusia poliitilise kultuuri tõstmisele suunatud programmide väljatöötamine nii opositsiooniliste kui võimuerakonna jaoks. Programmide iseloom võiks olla pigem praktiline, demonstreerides euroopalikku poliitkultuuri ning riigihalduse funktsioneerimist läbi osaluse. Konkreetsemalt – Gruusia kesktasemega poliitikutele ja riigiametnikele võiks pakkuda praktikaid EL institutsioonides (näiteks Euroopa Parlament) või liikmesriikide rahvuslikes institutsioonides. Lisaks keeleõppele võimaldaks selline protsessi vahetel jälgimisel ja osalemisel põhinev lähenemine – tinglikult „poliitkümbelus“ või „halduskümbelus“ – soodustada Gruusia poliitikute käitumise ja väärtushinnangute teisenemist euroopalikumaks.

Samal ajal tuleks loomulikult jätkata Gruusia keskvalitsemise survestamist demokraatia ja hea valitsemise edendamisele suunatud reformide (näit justiits- ja kohtureform) jätkamisel ning praktilisel rakendamisel. Edenemine selles vallas peab olema kriteeriumitepõhine ja mõõdetav. Soovitame IP raames püüda ka Gruusia ombudsmani institutsioonile suurema kaalu andmisele kaasa aidata ning ühtlasi anda abi ombudsmani institutsiooni depolitiseerimiseks.

Aserbaidžaaani poliitiline süsteem on oma põhiolemuselt sarnane dünastilisele autokraatiaga ning sestap võib olla keerukas omada Bakuuga konstruktivseid töösuhteid olukorras, kus demokraatia ja hea valitsemise edendamisele suunatud tegevus kannab otsest režiimivahetusele suunatud iseloomu. See aga ei tähenda, nagu tuleks Aserbaidžaaani puhul demokraatia ja hea valitsemisega seonduv – kogu Euroopa maailmakäsitluse ja eurollidu põhiväärtustega intiimses puutes olev teemaatika – sootuks unustada. Küsimus on pigem lähenemise tasemes ja instrumentide valikus. Aserbaidžaaani puhul oleks demokraatia ja hea valitsemise puhul ilmselt mõistlikum keskenduda pigem kodanikuühiskonna ja inimestevaheliste kontaktide edendamisele.

Valgevene puhul võiks kaaluda riigi positiivset hõlmamist läbi Ukraina ehk korraldada koos Ukrainaga Valgevenes reformikogemuse jagamist võttes eeskuju näiteks Põhjala-Balti formaati abikäepoliitika valdkonnas.

II MAJANDUS

Oluline tähtsus on väike- ja keskmise tasemega ettevõtluse toetamine ja elavdamine kõikides IP sihtriikides. Eriti maapiirkondades põllumajandussektoris ning Musta mere regioonis. Eraldi võiks siin välja tuua kommertsliku majandustegevuse toetamise tähtsust Sevastopolis, kus Musta Mere laevastiku lahkumine 2017. aastal jätkaks linna majandustegevusse suure augu, sest praegu sõltub 70% Sevastopoli elanikkonnast otseselt või kaudselt Vene Musta mere laevastikust kui tööandjast. Euroopa turu avanemisele kaasaaitamine läbi kohaliku toodangu kvaliteedinõuetele vastavusele kaasaaitamise on üks võimalikest tegevussuundadest.

Üldises plaanis on oluline läbipaistva ärikeskkonna loomisele ning tiptasemel toimiva korrupsiooni tõkestamisele suunatud seadusandluse ja selle rakendusmehhanismide väljatöötamine. See punkt omab seoseid ka demokraatia ja hea valitsemise ning meediakeskkonna ja ajakirjanike professionaalsusega.

Väike- ja kesktasemel turismi- ja puhkemajandusettevõtete arengu stimuleerimine on samuti vajalik, eriti Musta merega piirnevates regioonides. Musta mere rannapiirkondadel on suur potentsiaal, kuid praegu seal välisturistid sama hästi kui puuduvad.

Vabakaubandusleping on Gruusiale kriitilise tähtsusega.

III ENERGIAJULGEOLEK

Ukrainalt tuleks energiapuudulikkuse valdkonnas nõuda konkreetseid samme ja senisest suuremat läbipaistvust energiasektoris. Tuleb toetada Ukraina tihedamat lõimumist Euroopa energiaturguga ja toetada EL-Ukraina gaasitranspordisüsteemide moderniseerimise initsiatiivi edasiarendamist.

Gruusia ja Aserbaidžaan on EL vaatepunktist kriitilise tähtsusega tagamaks juurdepääsu Kesk-Aasia riikide – Türkmenistani ja Kasahstani – valduses olevaile energiaressurssidele: maagaasile ja naftale. Gruusia ja Aserbaidžaan on osa mainitud ressursside Euroopa turule jõudmiseks vajalikust nn transpordikoridorist. Kahe riigi lõikes eksisteerivad ka mõned erisused. Aserbaidžaan on lisaks transiitriigile ka oluline energiakandjaid eksportiva riigina. Gruusia ei

oma küll gaasi- aega naftamaardlaid, kuid on võtmetähtsusega kogu Lõuna-Kaukaasiat läbiva energiatransiidikoridori seisukohalt: jättes kõrvale Gruusia territooriumil asuvad Musta mere sadamad ning Gruusiat läbivad torujuhtmed, asuvad alternatiivsed transiiditeed kas Venemaa või Türgi (ja Iraani) territooriumil.

Gruusia ja Aserbaidžaaani energiaturu täielik liikumine Vene mõjustääri oleks EL jaoks ebasoovitav areng. Vene energiatarvete osakaalu tõus omaks poliitilist ja psühholoogilist mõju, mis potentsiaalselt võiks kaasa aidata eurollidu sisemisele lõhenemisele ning erodeerida liikmesriikidevahelist usaldust. Selline võimalik areng omaks ilmselt ka tagajärgi EL ühise välis- ja julgeolekupoliitika rakendumisele ning efektiivsusele.

Türgi aktiivsus oma vahetus naabruskonnas on viimastel aastatel oluliselt kasvanud nii majanduslikus kui poliitilises plaanis. Samal ajal on Türgi viimase viie-kuue aasta jooksul hakanud ennast käsitlema üha enam pigem autonoomse piirkondliku suurjõuna. Kui mainitud areng peaks jätkuma, võib EL leida ennast keskpikas perspektiivis olukorrast, kus tal tuleb nii laiemas Lähis-Idas kui ka Lõuna-Kaukaasias konkureerida Türgi majanduslike ja poliitilise ambitsioonidega. See ei saa puutumata jätta ka energiajulgeolekuga seonduvat.

IV INIMESTEVAAHELISED KONTAKTID

Üldises plaanis soovitame antud teemaplatvormi raames suurendada igasuguse info kättesaadavust EL-st. EL infopunktid regioonides aitaksid vältida olukorda, kus IP instrumentid ei rakendu tänu sellele, et võimalikud sihtrühmad ei ole nende instrumentide olemasolu või iseloomuga lihtsalt kursis. Laialdaselt tuleks toetada inglise ja prantsuse keele õpet IP sihtriikides. See loob eeldused rahvusvaheliseks sektoritevaheliseks koostööks ning lihtsustab ümberõpet. Tsiviilühiskonna toetus võiks muuhulgas seisneda ka teadlikkuse tõstmises kodanike oma panusest ja kontrollifunktsioonist valitsuse reformitingimuste täitmise üle.

Sihtriikides tuleks senisest aktiivsemalt levitada teavet EL akadeemilistest vahetus- ja abiprogrammidest, süvendada noorte vahetusõppeprogramme ja õppevisiite, reklaamida vabatahtlike programme EL ja idapartnerluspiirkondade vahel, võimaldada ajakirjanikel Euroopa meediakanalite juures praktikaid teha. Tavateave EL riikides toimuvast suurendab Euroopa veetlust piirkonnas, kus seni domineerib Kremli poolt rahastet Vene massimeedia. Tuleks jätkuvalt arendada Euroopa Parlamendi ja sihtriikide parlamendite vahelisi kontakte, koostööd ja visiite.

EL võiks luua vaba uue meedia arendamise fondi, mis julgustab uute veebiportaalide loomist, võimaldab interneti vaba kättesaadavust avalikes kohtades ning toetab portaale, mis tõlgivad lääne uudiseid kohalikesse keeltesse ning kohalikke uudiseid inglise keelde. Krimmis, Moldovas, Valgevenes võiks mõelda ka opositsioonilise ehk euroopameelse trükimeedia toetamisele ning levitamisele ning telekanali leviala suurendamisele väljaspool pealinnu.